

ТИЧИНА Д. М.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
(Національна академія внутрішніх справ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9430-6101>

УДК 343.541(075.8)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.53>

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЕНЕЗА ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ

Криміногенність сімейно-побутової сфери в Україні загрожує цілісності інституту сім'ї, що вимагає вжиття невідкладних кримінологічних заходів запобігання цьому феномену. Запобігання домашньому насильству – це не ізольована проблема, до якої наявне спрощене ставлення своїми непослідовними діями окремих суб'єктів, а комплексно-правовий, складний кримінологічний механізм, який потребує стратегічного вирішення.

Криміналізація діянь, що мають ознаки домашнього насильства є тим правовим інструментом, який покликаний захищати осіб від протиправних дій кривдників та спрямований на втілення правопорядку в суспільстві та застосування заходів негативного примусового характеру до обвинувачених. Упродовж років незалежності в Україні прийнято низку законодавчих актів, які визначають вихідні вимоги, що ставляться до діяльності щодо боротьби з правопорушеннями загалом та у сімейно-побутовій сфері зокрема. Проте, незважаючи на кількісний складник нормативно-правових актів, українське законодавство, спрямоване на запобігання правопорушень у сфері сімейно-побутових відносин, є розрізненим і вимагає доповнення та вдосконалення, а значна кількість звернень громадян, які постраждали від протиправних діянь, у поліцію і центри допомоги свідчить про те, що запобігання правопорушенням у сімейно-побутовій сфері необхідно виділити в окремий напрям кримінологічної політики країни.

У статті зважаючи на тернистий історичний шлях становлення законодавства про кримінальну відповідальність за домашнє насильство в Україні, зокрема соціально-політичні складові державного ладу й відображення положень, які потребували захисту у нормативно-правових актах відповідного історичного періоду, запропонований генезис забезпечення кримінально-правової охорони сімейно-побутової сфери, зокрема: період існування Київської Русі та феодальної роздробленості на українських землях (IX ст. – поч. XIV ст.); перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського та Польського королівства (XIV–XVI ст.); існування Козацько-гетьманської держави (з XVI по XVIII ст.); період перебування українських земель під владою Австрійської (Австро-Угорської) та Російської імперій (з сер. XVIII по поч. XX ст.); радянської України (з поч. XX ст. по 1991 рр.); період державотворення у незалежній Україні (з 24 серпня 1991 року по теперішній час). Встановлено, що незалежно від історичних періодів та етапів розвитку суспільства домашнє насильство спостерігається як сталє соціально-негативне явище. Проте, висвітлення цієї проблеми й відповідно протидія та запобігання почалось лише в епоху інформатизації.

Ключові слова: домашнє насильство, сім'я, криміналізація, кримінальна відповідальність, війна, запобігання.

Tychyna D. M. Social conditioning of criminalization and genesis legislation on criminal responsibility for domestic violence in Ukraine

The criminogenic nature of the family sphere in Ukraine threatens the integrity of the family institution, which requires the adoption of urgent criminological measures to prevent this phenomenon. Prevention of domestic violence is not an isolated problem, to which there is a simplified attitude due to the inconsistent actions of individual subjects, but a complex legal, complex criminological mechanism that requires a strategic solution.

Criminalization of acts with signs of domestic violence is a legal instrument designed to protect individuals from the illegal actions of offenders and is aimed at implementing law and order in society and applying measures of a negative coercive nature to the accused. During the years of independence, a number of legislative acts have been adopted in Ukraine, which determine the initial requirements related to activities related to the fight against offenses in general and in the family and household sphere in particular. However, despite the quantitative component of normative legal acts, Ukrainian legislation aimed at preventing offenses in the field of family and domestic relations is fragmented and requires additions and improvements, and a significant number of appeals by citizens who have suffered from illegal acts to the police and assistance centers indicates that the prevention of offenses in the family and household sphere must be allocated to a separate direction of the country's criminological policy.

In the article, taking into account the thorny historical path of the formation of legislation on criminal liability for domestic violence in Ukraine, in particular the socio-political components of the state system and the reflection of the provisions that needed protection in the regulatory and legal acts of the corresponding historical period, the genesis of providing criminal legal protection for family the domestic sphere, in particular: the period of the existence of Kyivan Rus and feudal fragmentation on Ukrainian lands (IX century - beginning of the 14th century); stay of Ukrainian lands under the power of the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland (XIV-XVI centuries); the existence of the Cossack-Hetman state (from the 16th to the 18th centuries); the period when Ukrainian lands were under the rule of the Austrian (Austro-Hungarian) and Russian empires (from the middle of the 18th to the beginning of the 20th century); Soviet Ukraine (from the beginning of the 20th century to 1991); the period of state formation in independent Ukraine (from August 24, 1991 to the present). It has been established that regardless of historical periods and stages of society's development, domestic violence is observed as a permanent socially negative phenomenon. However, the coverage of this problem and, accordingly, countermeasures and prevention began only in the era of informatization.

Key words: *domestic violence, family, criminalization, criminal responsibility, war, prevention.*

Насильство стосовно жінок разом з домашнім насильством – це одна з найсерйозніших форм порушення прав людини за гендерною ознакою в Європі, факт якої дотепер замовчується. Домашнє насильство стосовно інших жертв, наприклад дітей, чоловіків, людей похилого віку, – це також приховане явище, яке стосується надто великої кількості сімей, щоб його можна було ігнорувати. Ретроспективний огляд кримінального законодавства, нормами якого в той чи інший період часу здійснювалася охорона сім'ї від суспільно небезпечних посягань, дозволить проаналізувати, як видозмінювалася система кримінальних заборон та видів покарань, виявити історичні передумови криміналізації тих чи інших видів насильств та запропонувати шляхи вирішення проблемних питань кримінально-правової охорони сімейних відносин з урахуванням історичного досвіду, реалій сьогодення та євроінтеграційних перспектив України.

На думку А. В. Савченка, використовуючи знання про історію кримінального законодавства, можна дослідити особливості генезу різноманітних кримінально-правових явищ та інститутів у кожній державі світу, простежити як виникли, розвивалися й удосконалювалися (трансформувалися) норми права, які позитивні та негативні риси були у минулому, від чого треба відмовитися, на що слід звернути увагу в майбутньому тощо [1, с. 38-39].

Інститут запобігання і протидії правопорушенням у сімейно-побутовій сфері має глибоке історичне коріння. Однак найбільш дієві його прояви пов'язані з набуттям Україною незалежності та вибором просвітопису вектора розвитку. Періодизація – це поділ процесів розвитку на основні, якісно відмінні один від одного, періоди відповідно до об'єктивних закономірностей природи та суспільства [2, с. 999]. Під час дослідження соціальної обумовленості криміналізації та генезису законодавства про кримінальну відповідальність за домашнє насильство в Україні нами було використано саме періодико-правовий підхід, що дав змогу виокремити основні історичні етапи та періоди у становленні кримінально-правових заборон.

Перший етап – період існування Київської Русі та феодалної роздробленості на українських землях (IX ст. – поч. XIV ст.). У працях «Історія України-Руси» й «Початки громадянства (генетична соціологія)» М. Грушевський вважав пріоритетною концепцію історичного походження сім'ї Ф. Енгельса, згідно з якою у період дикунства був утворений груповий шлюб, в епоху варварства – парна сім'я, з настанням цивілізації – моногамна сім'я. Патріархальну моногамну сім'ю вітчизняний вчений трактує як основну форму в розвитку української родини [3, с. 4].

До прийняття християнства (988 р.) основним регулятором сімейно-побутових відносин були соціальні норми, встановлені звичаями, які визначали порядок взаємовідносин в сім'ї і встановлювали прийнятну в суспільстві модель поведінки чоловіка і дружини в повсякденних сімейно-побутових відносинах. Взаємовідносини між чоловіком і жінкою були підпорядковані традиційним уявленням в суспільстві згідно з якими чоловік був захисником і годувальником, а жінка – матір'ю і берегинею домашнього вогнища. Важливо звернути увагу на той факт, що, за усталеною язичницькою традицією, жінка розглядалася як власність свого чоловіка, якою він волів у повній мірі [4, с. 92].

Визначною пам'яткою давньоруського права, що найбільш повно регулювала порядок розгляду конфліктів, які виникали в суспільстві в цей історичний період, став кодифікований збірник «Руська Правда» у трьох редакціях: короткій, просторовій і скороченій. Наприклад, за вбивство жінки стягувалася повна вира (пеня, штраф), але робилася поступка: якщо жінка своєю поведінкою провокувала сварку, то за її вбивство стягувалося, як і раніше, піввири (хоча характерно, що стаття про вбивство жінки безпосередньо примикає і логічно пов'язана зі статтею про вбивство холопів та рабів) [5, с. 53].

Другий етап – період перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського та Польського королівства (XIV–XVI ст.).

У часи перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського та Польського королівства основним джерелом права, що регулював тогочасні відносини, були Литовські статuti [6, с. 177] у трьох редакціях: 1529 року, 1566 року та 1588 року.

У II Литовському Статуті 1566 року до зазначеної групи кримінальних правопорушень було включено нові норми, що встановлювали кримінальну відповідальність за викрадення чужої дитини, а також образу дітьми своїх батьків. У період Визвольної війни, одночасно з Литовськими статутами, почали застосовуватися норми звичаєвого козацького права, що сформувалося на базі Запорізької Січі [7].

Відповідно до III Литовського статуту комплекс прав дитини залежав, насамперед, від того, чи були вони законнародженими. З норм правової пам'ятки випливає, що для «незаконних дітей» не передбачалася загальна правова охорона. Винний у їхньому вбивстві не зазнавав особистого покарання, а лише сплачував штраф матері, розмір якого був порівняно невеликий.

Для судового процесу в цьому періоді залишилася характерною єдність судочинства в цивільних і кримінальних справах. Підтримання обвинувачення в суді, а також збирання

та представлення доказів під час судового розгляду покладалися на позивача, який на будь-якій стадії процесу міг відмовитися від позову або обвинувачення, укласти мирову угоду або навіть помилувати злочинця [8, с. 50–51].

У той же час, як зазначає О. Е. Бабенко, відносини подружжя (повна влада чоловіка, безумовне підкорення йому дружини тощо), котрі регулювалися канонічним правом, не мали принципових відмінностей від наведених нами особливостей прав кожного з подружжя – нерівності особистих і майнових прав, залежного положення жінки тощо. Окремі положення вищевказаного дають підстави для твердження про наявність спільних чинників – нерівності у правах чоловіка, жінки й дітей, обумовлених особливостями традицій, культури та релігії, патріархального ладу суспільного життя [9, с. 173].

Третій етап – період існування Козацько-гетьманської держави (з XVI по XVIII ст.). У процесі складного історичного розвитку визначальною силою і формою духовного об'єднання українського суспільства стало козацтво. Епоха козацтва сформувала глибоку багатогранну національну духовність, що стала вершиною української національної культури і духовності. Справді, в минулому України неможливо знайти інші явища, які мають такий глибокий та різноманітний вплив на історичну долю всієї країни. Козацькі традиції виховання є одним із найважливіших прикладів світової й української педагогіки, вони відбивають духовне ядро нації, прагнення до волі, демократизму, незалежності [10, с. 120].

Четвертий етап – період перебування українських земель під владою Австрійської (Австро-Угорської) та Російської імперій (з сер. XVIII по поч. XX ст.)

На відміну від східних територій сучасної України, законодавство яких формувалось під впливом російської імперії, на західних її територіях починає діяти законодавство Австрійської (з 1772 року) та Австро-Угорської (з 1867 року) імперії. Сильний вплив Заходу відобразився на всіх сферах суспільного життя – навчанні, манерах, вихованні, моді. Тілесні покарання застосовували в сім'ї, вважалися тепер ознакою поганого тону і замінювалися іншими формами впливу [11, с. 28].

Гуманізація виховання знайшла своє відображення в деяких нормативно-правових актах середини XIX століття. Зокрема, в 1845 році було прийнято «Уложення про покарання кримінальні та виправні». Особливістю цього документа стало виділення в особливий розділ злочинів, учинених членами сім'ї – «Про злочини проти прав сімейних». У попередніх нормативних актах передбачалися лише одна або кілька статей, що регулюють зазначену сферу правовідносин. Означений розділ містив кілька глав, що найбільш кардинально змінили ситуацію, були норми, зафіксовані у Главі 2 Уложення «Про зловживання батьківської влади і злочинах дітей проти батьків» [12].

У ній вперше передбачалися злочини у вигляді насильницьких діянь батьків і осіб, які їх замінюють, проти неповнолітніх дітей.

П'ятий етап – період радянської України (з поч. XX ст. по 1991 рр.). Новий історичний період зазнала українська сім'я у XX ст. з докорінними політичними та соціально-економічними перетвореннями, ідеологічними переорієнтаціями, десятиліттями тоталітаризму, репресій, воєнних літ, насильницьких депортацій та безпрецедентним втручанням держави в особисте (приватне) життя.

Революція 1905 року, Перша світова війна, численні повстання і бунти призводили до значних людських втрат, і, як наслідок, зростання числа дітей, які залишилися без будь-якого піклування батьків. Фактично з перших післяреволюційних років почалася криза патріархальної сім'ї. Спроби утворити комуні, табори для дітей сиріт не мали позитивного результату. Громадянська війна тільки збільшила кількість безпритульних і посилила їх не без того, катастрофічне становище [11, с. 30].

Шостий етап – період незалежної України (з 24 серпня 1991 року по теперішній час). На початку незалежності України на формуванні нормативно-правової бази сімейно-побутової сфери позначилась глибока економічна криза, яка суттєво вплинула на рівень життя українських сімей. Відповідно приймалися рішення про необхідність в умовах кризового стану економіки та спаду виробництва розроблення соціального нормативу – межі малоза-

безпеченості, однак Закон України «Про межу малозабезпеченості» [13], який заклав правову основу здійснення адресної матеріальної підтримки найменш соціально захищених верств населення в умовах кризового стану економіки, вийшов лише у 1994 р. Водночас, було розроблено Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [14]. Він встановив гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів, віку, стану здоров'я дітей тощо. Зазначений нормативно-правовий акт визначив право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами, при народженні дитини, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, за хворою дитиною і за дитиною-інвалідом та в інших випадках [14].

Вперше вчинення домашнього насильства було визнано адміністративним правопорушенням згідно із Законом України «Про внесення змін до КУпАП щодо встановлення відповідальності за вчинення домашнього насильства або невиконання захисного припису» від 15 травня 2003 року, внаслідок чого КУпАП був доповнений статтею 173-2 «Вчинення домашнього насильства або невиконання захисного припису» [15]. У подальшому стаття 173-2 КУпАП зазнавала неодноразових законодавчих змін та доповнень як у змісті диспозиції, так і у санкції [16, с. 133].

Переломним періодом у історіографічному періоді криміналізації домашнього насильства стало прийняття у 2001 році нового КК України [17]. Так, КК України у першій редакції містив наступні склади кримінально каранних діянь проти сім'ї: неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137), підміна дитини (ст. 148), експлуатація дітей (ст. 150), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155), розбещення неповнолітніх (ст. 156), ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164), злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166), зловживання опікунськими правами (ст. 167), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168), незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ст. 169), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304), схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324) тощо [17].

Надалі, під впливом соціальних процесів та зміни суспільних відносин, КК України неодноразово доповнювався новими нормами, зокрема, з'явилась відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 КК України) [18], а також законодавець визначив, що вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя або особи, з якою винний перебуває у сімейних або близьких відносинах, є обставиною, що обтяжує покарання [19; 20].

Слід зазначити, що кримінально-правові норми, спрямовані на захист сім'ї, у КК України, як у початковій редакції, так і нині, не виділені в окремий розділ Особливої частини, що своєю чергою значно ускладнює належну охорону цієї сфери правовідносин. Щодо кримінально-правового регулювання домашнього насильства, слід зазначити, що ст. 126-1 КК України кваліфікує дане діяння як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [17]. У цьому аспекті, слушною є позиція В. В. Голіни, що криміналізація домашнього насильства є підтвердженням руху кримінального права у напрямку досягнення завдання правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сімейно-побутовій сфері [21].

Запровадження кримінальної відповідальності у 2017 році за вчинення домашнього насильства та аналіз історіографічного періоду дозволяє визначити певні чинники соціальної обумовленості. Зокрема, це стосується: порівняльно-правового, кримінологічного та нормативно-правового факторів [22, с. 616].

Щодо порівняльно-правового чинника, зазначимо лише про те, що у 2011 році Україна підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (відома як Стамбульська конвенція). Ця конвенція є втіленням

багаторічних зусиль Ради Європи, Парламентської асамблеї Ради Європи та громадянського суспільства в цілому. Ключовою метою конвенції визнається – підтримка та захист жінок, які постраждали від будь-якого з видів насильства та викорінення останніх із суспільного життя кожної з держав, що ратифікує цей документ [23]. Таким чином, можемо аргументувати, що порівняльно-правовий чинник зумовлений векторністю України відповідати сучасним міжнародним правовим документам, у тому числі тим, що стосуються запобігання та протидії домашньому насильству.

Кримінологічний чинник запровадження кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства полягає у суспільній небезпечності цього діяння та постійному зростанні, як зафіксованих, так і прихованих випадків домашнього насильства. Безпосередньо ж суспільна небезпечність домашнього насильства полягає у заподіянні фізичної та моральної шкоди жертвам, яка досить часто має приховані наслідки, що зазвичай проявляються у майбутньому.

І щодо нормативно-правового чинника, то він є своєрідним поєднанням порівняльно-правового та кримінологічного чинників, адже має вираження у необхідності існування кримінально-правових норм щодо кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Зокрема, це стосується того, що відповідно до чинного КК України кримінальні правопорушення, що є прямо пов'язані з домашнім насильством, можуть мати форму: фізичного насильства (наприклад ст. 125, 135, 166 КК України); сексуального насильства (ст. 152, 153, 154 КК України); економічного насильства (ст. 150, 167 КК України); психічного насильства (ст. 129, 168 КК України).

Варто додати, що 18 лютого 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» (Ланцаротської конвенції) [24].

Таким чином, криміналізація діянь, що мають ознаки домашнього насильства є тим правовим інструментом, який покликаний захищати осіб від протиправних дій кривдників та спрямований на втілення правопорядку в суспільстві та застосування заходів негативного примусового характеру до обвинувачених. Упродовж років незалежності в Україні прийнято низку законодавчих актів, які визначають вихідні вимоги, що ставляться до діяльності щодо боротьби з правопорушеннями загалом та у сімейно-побутовій сфері зокрема. Проте, незважаючи на кількісний складник нормативно-правових актів, українське законодавство, спрямоване на запобігання правопорушень у сфері сімейно-побутових відносин, є розрізненим і вимагає доповнення та вдосконалення, а значна кількість звернень громадян, які постраждали від протиправних діянь, у поліцію і центри допомоги свідчить про те, що запобігання правопорушенням у сімейно-побутовій сфері необхідно виділити в окремий напрям кримінологічної політики країни.

Зважаючи на тернистий історичний шлях становлення законодавства про кримінальну відповідальність за домашнє насильство в Україні, зокрема соціально-політичні складові державного ладу й відображення положень, які потребували захисту у нормативно-правових актах відповідного історичного періоду, генезис забезпечення кримінально-правової охорони сімейно-побутової сфери отримав таку періодизацію: I-й період (IX ст. – поч. XIV ст.) – існування Київської Русі та феодальної роздробленості на українських землях (основним регулятором сімейних справ на Русі було українське звичаєве (копне) право – неписані народні традиційні норми) II-й (XIV – XVI ст.) – період перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського та Польського королівства (характеризується розмежуванням прав чоловіка, жінки й дітей, обумовлених особливостями традицій, культури та патріархального ладу суспільного життя); III-й (з XVI по XVIII ст.) – існування Козацько-гетьманської держави (у процесі складного історичного розвитку визначальною силою і формою духовного об'єднання українського суспільства стало козацтво, за часів якого, під злочиним розуміли шкоду, заподіяну життю, здоров'ю, майну та честі всього запорізького війська); IV-й (з сер. XVIII по поч. XX ст.) – період перебування українських земель

під владою Австрійської (Австро-Угорської) та Російської імперій (незважаючи на закріплення в кримінальному законодавстві відповідальності за застосування насильства щодо членів сім'ї, правові норми були фрагментарні та не узгоджені між собою); V-й (з поч. XX ст. по 1991 рр.) – період радянської України (етап докорінних політичних та соціально-економічних перетворень, змін законодавства, ідеологічних переорієнтацій, десятиліть тоталітаризму, репресій, воєнних літ, насильницьких депортацій та безпрецедентного втручання держави в особисте (приватне) життя.); VI (з 24 серпня 1991 року по теперішній час) – період незалежної України (створення національної законодавчої бази, прийняття нового КК України та міжгалузєвого законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству)

Список використаних джерел:

1. Савченко А. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федеративного кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 616 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. Київ : Аконті, 2006. Т. II. 926 с.
3. Грушевський М. Історія України-Руси: у 10 т. ; 13 кн. Львів, 1904. Т. 1 : Розділ VI. 237 с. URL : <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur10604.htm>
4. Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ : «НАУ-друк», 2010. 270 с.
5. Демиденко Г., Єрмолаєв В. «Правда Руська» Ярослава Мудрого. Початок вітчизняного законодавства. Харків : Право, 2017. 392 с.
6. Ковальова С. Г. Судоустрій і судочинство на Українських землях Великого князівства Литовського. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. 200 с.
7. Юшков С. В. Судебник 1497 года (к внешней истории памятника). Труды выдающихся юристов. Киев: Юрид. лит., 1989. 380 с.
8. Матвієвська Г. В. Заочне провадження у кримінальному судочинстві України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2013. 226 с.
9. Бабенко О. Е. Історичні витоки гендерної нерівності як причини виникнення сімейного насильства. *Домашнє насильство*: матеріали кругл. столу (Донецьк, 18 лют. 2009 р.). Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 216 с.
10. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти: наук.-метод. зб. за ред. В. Є. Берека, І. К. Гіджеліцький, Н. М. Орловська. Кам'янець-Подільський. 2018. 472 с.
11. Стасюк Н. А. Кримінологічна характеристика домашнього насильства: дис... докт. філософ. : 081 – Право. Київ. 2022. 173 с.
12. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. *Юридична енциклопедія* / за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ. 2004 р. Т. 6. 768 с.
13. Про межу малозабезпеченості: Закон від 04.10.1994 р. № 190/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190/94-%D0%B2%D1%80>.
14. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон від 21.11.1992 р. № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>.
15. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису: Закон від 15.05.2003 р. № 1187-IX. URL: <http://surl.li/cmga1>.
16. Медведська В. В. Правові засади захисту жінок від домашнього насильства: дис... докт. філософ. : 081 – Право. Київ. 2022. 276 с.
17. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
18. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо використання дитини для жебракування: Закон від 15.01.2009 р. № 894-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/894-17#Text>
19. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству

стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

20. Сікан О. М. Перелюб (адюльтер) як злочин проти сім'ї. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 172-179. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.1986>.

21. Голіна В. В. Запобігання та протидія домашньому насильству: стан і перспективи його подолання в Україні. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали кругл. столу (Запоріжжя, 31 трав. 2019 р.). Запоріжжя: КПУ, 2019. С. 40-43.

22. Стасюк Н. А. Соціальна обумовленість криміналізації домашнього насильства в Україні. *Innovative development of science and education. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. ISGT Publishing House. Athens, Greece. 2020. P. 615–620.* URL: <https://sci-conf.com.ua/wpcontent/uploads/2020/04/INNOVATIVE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-ANDEDUCATION-26-28.04.20.pdf>

23. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 трав. 2011 р. Київ, 2014. 189 с.

24. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції): Закон від 18.02.2021 р. № 1256-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20/print>

